

Geld en Duurzaamheid

Bernard Lietaer, Uitgeverij Jan Van Arkel, Oikos, 2012

Ons geldsysteem faalt. Slechts 2% van de geldtransacties heeft te maken met de echte economie. 98% van de transacties is zuiver speculatief. Het nieuwste boek van Bernard Lietaer heeft het statuut van een rapport aan de club van Rome. Lietaer vertrekt dan ook vanuit een beschrijving van de wereldmilieu- en klimaatproblemen. Daarnaast heeft hij veel aandacht voor het demografisch probleem en de vergrijzing. Om te komen tot de kern van zijn betoog: de monetaire crisis. Voor hem gaat het om één enkele systeemcrisis. Milieu en sociale thema's ziet Lietaer niet als externaliteiten: de economie is een subsysteem van de sociale wereld en die is dan weer een subsysteem van de biosfeer. Net als de milieucrisis is de crisis van ons geldsysteem een systeemcrisis. Als we niet loskomen van het bestaand monetair paradigma, blijven we steken in een strak bezuinigingsbeleid, terwijl we nu juist moeten investeren in de overgang naar een postkoolstofeconomie. Groene premies of belastingen zullen niet baten, als we het geldsysteem zelf niet omvormen tot een nieuw monetair ecosysteem.

De kern van de financiële crisis is voor Lietaer het blinde geloof in centrale nationale valuta gecreëerd door bankschuld. Deze munten doen tegelijk dienst als ruilmiddel en waarde-opslag. Dat systeem loopt volledig spaak. De staatsschulden-crisis is eerder regel dan uitzondering. Volgens het IMF waren er tussen 1970 en 2010 145 bankencrises, 208 monetaire crashes en 72 staatsschuldencrises, in totaal 425 systemische crises. Dus het gaat om veel meer dan één grote financiële crisis in 2008. Elke crisis brengt bovendien grote sociale problemen met zich, werkloosheid en verarming van grote delen van de bevolking. Instabiliteit is dus

een wezenskenmerk van het bestaande monetair systeem. Lietaer vergelijkt het met de natuur en de fysica van complexe netwerken. Een monetair systeem gebaseerd op één enkele munt is misschien efficiënt, maar absoluut niet veerkrachtig. Toch trekt men geen lering uit dit herhaalde falen. Integendeel, men gaat de 'autokatalytische krachten' (krachten die automatisch leiden tot nieuwe systeemcrashes) nog versterken. Instellingen die *too big to fail* zijn, worden nog groter gemaakt.

Het huidige geldsysteem is ook absoluut niet duurzaam. Het bestaand systeem van geldschepping en rente zorgt voor een monopolie van het kortetermijndenken. De toekomst wordt verdisconteerd. Met het huidige geldsysteem is het gewoon niet rendabel om te investeren in de lange termijn. En het systeem van de samengestelde interest (rente op rente) en schuld leidt tot groei dwang en exponentiële groei. En dat is een soort groei die fundamenteel ongezond is, een kankergroei, te onderscheiden van een gezonde natuurlijke groei. Een alternatief is negatieve rente of *demurrage*, een liggeldvergoeding als je je geld niet opnieuw investeert. Met een systeem van negatieve rente worden juist investeringen in de lange termijn heel rendabel.

Een ander probleem is de verwevenheid van de centrale munten met macht, en meer in het bijzonder de financiering van oorlogen. Historisch gezien hebben private banken daardoor de bevoegdheid gekregen om nieuw geld te creëren. Een mogelijke oplossing is het geldscheppingsproces onttrekken aan de privébanken. De overheid zou dan zelf een munt uitgeven (het zgn. Chicago Plan). Maar ook dat zou de fundamentele problemen niet oplossen.

Het alternatief dat Lietaer voorstelt, is een veerkrachtig monetair ecosysteem met verschillende munten: één centrale

munt, maar daarnaast één of meerdere complementaire munten. In het tweede deel van het boek geeft hij een overzicht van uitgewerkte aanvullende muntsystemen, opgezet vanuit de privé en aangepast aan specifieke noden in verschillende sectoren, zoals onderwijs (het Litouws systeem 'Lerend Land'), de gezondheidszorg (de *wellness tokens*), natuurbescherming ('natuurlijk sparen'), handel en KMO's (C3 of commercial credit circuits) en een *trade reference currency* (TRC) voor grote ondernemingen. Het initiatief om te werken met complementaire munten kan ook uitgaan van de overheid zelf: zo bijv. het systeem van de 'Torekes' dat de stad Gent gebruikt om vrijwilligerswerk aan te moedigen. Of vormen van gemeenschapsdienst die door de overheid vergoed worden. Zo bijvoorbeeld de *biwa's* die Japanners krijgen voor hun werk in regionale milieuprojecten, of een systeem van 'CIVIC's' waarbij je betaald wordt voor diensten aan de gemeenschap. Een andere mogelijkheid is een systeem van 'ECO's' waarbij bedrijven vergoed worden voor milieu-inspanningen. In de laatste drie stelsels is wel een vorm van dwang voorondersteld: de gemeenschapsdienst wordt bij verordening verplicht. Bedrijven worden ingelijfd in een 'oorlog tegen de klimaatverandering'. Zoals bedrijven in de VS bij het begin van de oorlog gedwongen werden mee te stappen in de oorlogsindustrie. Dit leidt allicht nog tot heel andere discussies. Denk aan de bewoners van Callenbachs Ecotopia die jaren verplichte gemeenschapsdienst moeten vervullen in bos- en natuurbeheer. Dan creëer je een nieuwe staatsgeleide economie naast de markteconomie. Maar ook naast de autonome, coöperatieve sector die Lietaer sterk verdedigt.

Andere al meer bekende complementaire muntsystemen zoals het Zwitsers WIR-systeem, de *time dollars* of de *Totnes Pound* van de transitiebeweging, worden niet verder uitgewerkt. Daarvoor verwijst

Lietaer naar vroegere publicaties van zijn hand, zoals *The Future of Money* (2001). Wat een beetje jammer is voor dit boek, want een globaal overzicht ontbreekt daardoor.

Enkel door het doorbreken van het monopolie van de centrale munten en het bestaande geldscheppingsproces kunnen we een anticyclisch en duurzaam investeringsbeleid gaan voeren en op termijn komen tot een nieuw ideaal: dat van 'duurzame overvloed'.

Zijn systeem is helemaal niet revolutionair: de bestaande geldeconomie wordt niet afgeschaft of vervangen door nieuwe geldsystemen. Het blijft bestaan. Maar naast de concurrentie-economie met conventioneel geld komt er een coöperatieve economie met nieuwe munten. Lietaer gelooft dat hij met zijn model van complementaire munten voorbij kan aan het probleem van de grenzen aan de groei. Een hoopvolle boodschap om te richten aan de Club van Rome. Maar tegelijk geeft hij toe dat de keuze voor complementaire munten een noodzakelijke voorwaarde is om te komen tot een duurzaamheidstransitie, maar geen voldoende voorwaarde. Het geldsysteem hervormen alleen zal alle problemen niet oplossen. Maar als we het niet doen, is elke uitweg uit de monetaire maar ook uit de ecologische crisis bij voorbaat tot mislukken gedoemd.

Johan Malcorps

De Voedselparadox

John Habets & Henk Gloudemans, Stichting Werelddelen, Tilburg, 2013

De aarde brengt meer dan genoeg voedsel voort om alle mensen te voeden. Ook als het om 9 miljard mensen gaat. Toch lijdt meer dan één miljard mensen honger. Dat is de voedselparadox. Het recht